

Spomen šetnja – Matić poljana

Uvod

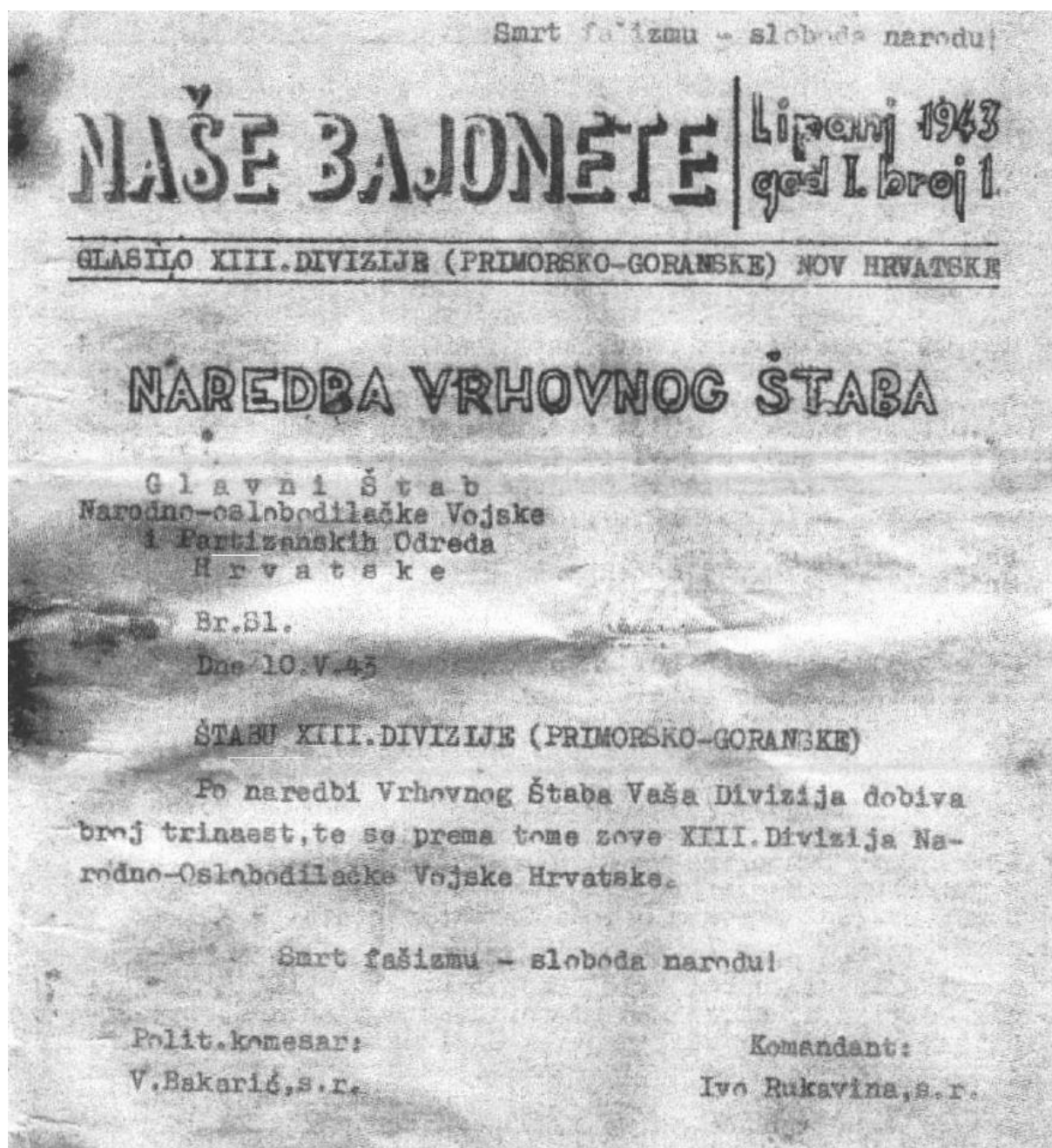
Nakon okupacije Kraljevine Jugoslavije hrvatski prostor podijeljen je na teritorije koji su pripali kvislinškoj Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, Italiji i Mađarskoj. Već u ljeto 1941. godine hrvatski antifašisti su započeli oružani otpor. U naredne četiri godine partizani su uz velike žrtve oslobodili teritorij i osigurali mir. Antifašizam je temeljna vrijednost ne samo suvremene Hrvatske već i Europe.

Povijesno gledano, Europa je svjedočila razornim posljedicama fašističke i nacističke vlasti, obilježene autoritarnošću, diskriminacijom i urušavanjem demokratskih vrijednosti. Antifašistički pokreti pojavili su se kao odgovor na te prijetnje, pri čemu su pojedinci i grupe aktivno pružali otpor. Poučavanje o antifašizmu učenicima pruža nijansiranu perspektivu sociopolitičkih dinamika koje su dovele do uspona fašizma te višeslojne napore za suzbijanjem njegovog utjecaja. Izvan povijesne važnosti, antifašizam ima globalnu relevantnost. Naučene lekcije iz europskog konteksta nadilaze geografske granice, nudeći uvide u univerzalne borbe protiv autoritarizma i obranu demokratskih načela. Razumijevanje motivacija i izazova s kojima su se suočavali antifašistički pokreti opskrbljuje pojedince širom perspektivom o kontinuiranim naporima za ljudska prava i demokratske ideale diljem svijeta. Učenje o antifašizmu doprinosi razvoju vještina kritičkog mišljenja.

Suvremena društva i dalje se nose s pitanjima povezanim s ekstremizmom i očuvanjem demokratskih načela. Integriranjem antifašističke povijesti u obrazovanje, pojedinci su bolje opremljeni za značajan doprinos aktualnim raspravama o demokraciji, očuvanju tolerancije, prihvaćanja i raznolikosti.

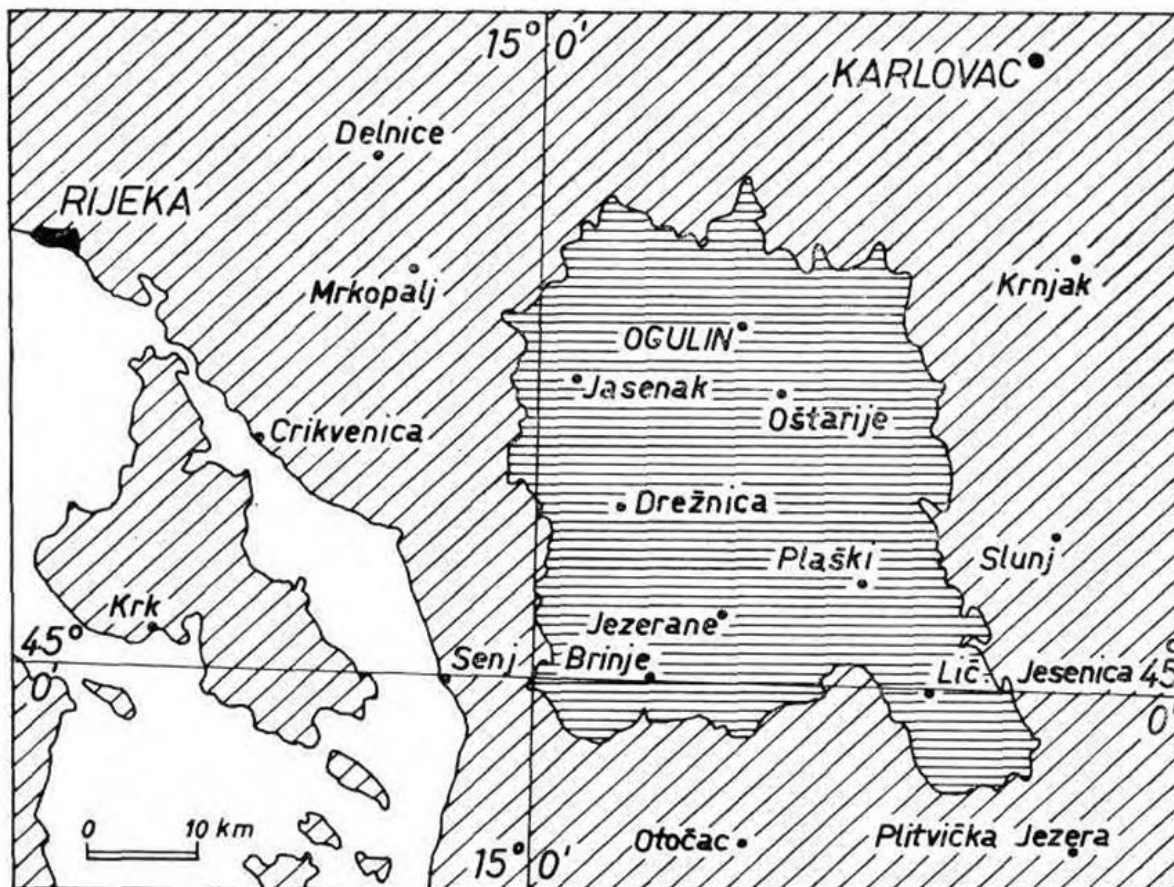
Povijesni kontekst događaja na Matić poljani

Krajem 1943. i početkom 1944. godine hrvatski partizani su imali značajan udjel u Narodnooslobodilačkoj vojsci Jugoslavije. Prema nekim istraživačima činili su oko 45 % ukupnog broja partizana. Stanovnici Primorja, Istre, Gorskog kotara i Like su zbog nasilja okupatorske i kvislinške vojske bježali u šume, podržavali partizane i pridruživali se aktivnom otporu. Od ljeta 1942. Gorski kotar, Lika i Primorje postaju središte narodnooslobodilačke borbe što je dodatno pojačano nakon kapitulacije Italije 1943. godine. U oslobođenom Brinju se između 20. i 24. travnja 1943. godine osniva XIII. pomorsko-goranska divizija. Divizija je sastavljena od Prve i Druge udarne brigade. Od osnivanja XIII. divizije do ožujka 1944. postrojbom je zapovijedao Veljko Kovačević.

Slika 1. Kopija naredbe Vrhovnog štaba o imenovanju XIII. divizije NOVH u glasilu *Naše bajonete* (lipanj 1943.).

Tijekom iznimno snažne zime s 1943. na 1944. vladala je velika oskudica hrane na području Drežnice i sela su teškom mukom opskrbljivala partizane. Sela su okupatori već više puta opljačkali i djelomično spalili. Partizani su morali svoje snage i ranjenike o kojima su brinuli prebaciti preko planine Bjelolasice u Gorski kotar gdje je vladala malo bolja situacija. Druga brigada XIII. primorsko-goranske divizije dobila je naredbu da se s područja Drežnice prebaci preko Jasenka i Mrkopolja.

Slika 2. Jednostavna karta ogulinskog kraja (izrađena 1987.).

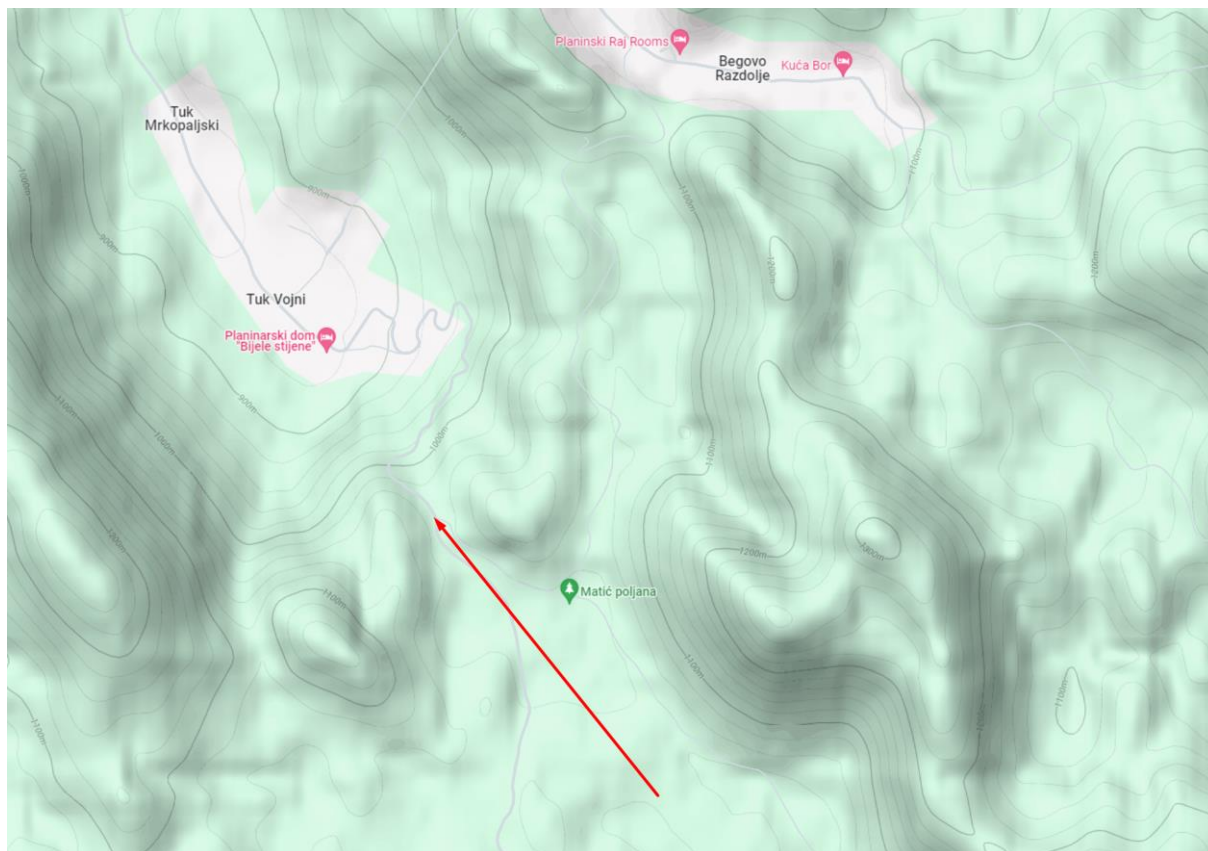
Marš ukupne duljine oko 52 kilometra počeo je 19. veljače 1944. iz sela Škalića, preko Drežnice, Jasenka, Matić poljana, Tuka i prema Mrkoplju. U maršu je sudjelovalo 680 boraca, razvrstanih u tri bataljuna, zatim prateća četa i tehnička četa, vod veze i izviđača, te sanitetski vod i komora. Temperatura se uz snijeg nošen vjetrom tijekom noći spustila na oko -30 stupnjeva.

Opis marša (Tironi, 1987.):

Prije polaska iz vršene su posebne pripreme. Hrana je podijeljena borcima. Određene, su posebne skijaške grupe koje su pravile prtinu, da bi se kolona mogla kretati kroz duboki snijeg. Odmori su bili česti, kako bi se borci mogli barem malo odmoriti. Umor, glad i veliki napori predstavljali su veliki izazov za borce. Pripadnici ove partizanske jedinice bili su iz Istre, Gorskog Kotara i Hrvatskog primorja i nisu podjednako mogli podnijeti napore u snijegu i hladnoći. Tokom marša dolazilo je kod pojedinih boraca do pojave halucinacije, a nakon tri sata hoda trojica boraca su umrla u snijegu. Ledena planina pokazala je svoju čud. Unatoč svim strahotama, kolona je uz izvanredne napore stigla do Matić Poljana. Tu je došlo do smrzavanja velikog broja boraca. Seljaci iz Mrko polja i Begova Razdolja koje je uputio NOO došli su u susret umornim i promrzlim borcima. Brigada je na kraju ovog marša u jednom danu sahranila 26 svojih boraca, a 65 je imalo teške promrzline, od kojih je kasnije u bolnici umrlo 15 boraca.

Matić poljana je visoravan koja se pruža u smjeru istok – zapad. Duga je oko 3000, a široka između 100 do 300 metara. Sa svih strana okružena je padinama planina koje si i danas kao i 1944. obrasle

mješavinom listopadnog i crnogoričnog drveća. Partizane je nakon ulaska na Matić poljanu put ravno vodio prema Tuku, a s desna im je bio put prema Begovu Razdolju.

Slika 2. Smjer kretanja partizana na suvremenoj karti.

Točan broj mrtvih nikada nije utvrđen jer su se izvještaji skijaških partizanskih patrola razlikovali. Utvrđeni broj od 26 preminulih je vjerojatan premda postoje izvještaji da su mjesecima kasnije pronađeni kosturi koji bi mogli pripadati partizanskim jedinicama.

Oko 52 promrzla partizana su tijekom 22. veljače smješteni po okolnim selima i u partizansku bolnicu broj 7. Mještani su prikupili hranu i ponešto odjeće. Na području Mrkoplja u narednim je danima boravilo oko 350 partizana. U knjizi Bijela smrt navedeni su podatci o potrebama opskrbe toliko broja ljudi:

Dnevno je mesnica Komande mjesta Mrkopalj, od njegova trećeg oslobođenja krajem studenog 1943., izdavala za potrebe NOV-a i NOP-a u prosjeku oko 1200 kilograma goveđeg mesa, prikupljeno je 100-200 kilograma krumpira, komorade i repe, a od kuće do kuće – putem odbora AFŽ-a – skupljeno je 30-50 litara mlijeka. Samo je za vojno-partizansku bolnicu broj 7, od 15. siječnja do 1. ožujka 1944., Komanda mjesta Mrkopalj izdala: 716 kg kruha, 513 kg mesa, 760 kg šećera i 885 kg krumpira.

Popis preminulih partizana – u trećem stupcu su preminuli u Bolnici 7 Turke (za njih nisu navedene godine rođenja već samo datum smrti):

Ban, Dušan (r. 1917. u Sv. Jakovu – Crikvenica)	Maras, Martin (r. 1910. u Vrsaru) Maravić, Draga (r. 1925. u Drežnici)	Car, Milan (s Krka, u. 25. 3. 1944.)
---	---	--------------------------------------

<p>Delač, Franjo (r. 1926. u Ravnoj Gori) Dokmanović, Drago (r. 1925. u Srpskim Moravicama) Gržetić, Anton (r. 1917. na Krku) Krstačić, Ivan (r. 1913. na Rabu) Krstačić, Ivan (r. 1921. na Rabu) Lončarić, Aleksandar (r. 1925. u Selcu)</p>	<p>Poje, Josip (r. 1905. u Osilnici) Turk, Ivan (r. 1926. u Delnicama) Majnarić, Ivan (r. 1926. u Delnicama) Majnarić, Josip (r. 1926. u Delnicama) Udovičić, Milan (r. 1916. u Zametu) Vidas, Ivan (r. 1920. u Novalji)</p>	<p>Kožulić, Milivoj (iz Pehlina, u. 31. 3. 1944.) Janeš, Ivan (iz Požara, u. 6. 4. 1944.) Čop, Josip (iz Delnica, u. 7. 4. 1944.) Jurčić, Ljubomir (sa Sušaka, u. 11. 4. 1944.) Svilko, Silvano (iz Pule, u. 13. 4. 1944.) Turk, Ivan (iz Gerovskog Kraja, u. 19. 4. 1944.) Domjan, Vlado (iz Crikvenice, u. 27. 4. 1944.) Mlakar, Josip (iz Bakra, u. 27. 4. 1944.) Mohorović, Anton (iz Labina, u. 28. 4. 1944.) Staničić, Đuro (u. 29. 4. 1944.)</p>
--	---	--

Tijela preminulih su pokopana u zajedničke grobnice – 9 u Vojnom Tuku i oko 20 u Mrkoplju. Grobnice su iskopali mještani, a mrtvačke sanduke su izradili domaći stolari. U Mrkoplju je pogreb obavio mjesni župnik.

Preživjela partizanka Antonija Dovečer je u vrijeme marša bila u sedmom mjesecu trudnoće: *Prije marša meni su dali 8 kocki šećera. Najteže je bilo kad smo došli na Matić poljanu. Nisam vjerovala da ću živa izići. Iznemogla, da više nisam mogla hodati, pri kraju marša jednostavno sam se kotrljala niz padinu. Drugovi su me unijeli u jednu kuću. U Mrkoplju sam ostala 15 dana s ranjenicima, a zatim bježala i skrivala se pred neprijateljem. Dva mjeseca nakon marša preko Matić poljane u Belom Selu u kući Ivana Kauzlarića rodila sam sina. Tu su se našla dva engleska vojnika koji su mi dali neke tablete, da tobože porod bude lakši. Naišao je doktor Dinko Kouznić, šef saniteta 13. primorsko-goranske divizije i malom dao ime – Ratimir.*

Spomenik na Matić Poljani

Ideju *Spomenika u čast 26 smrznutih partizana* Zdenka Sile iz 1969. godine opisuje povjesničarka umjetnosti Sanja Horvatinčić: *Kao što je to slučaj i s brojnim drugim spomenicima iz razdoblja socijalizma, izgradnji toga memorijala prethodila je organizacija kolektivnih manifestacija i svečanosti, kojima se mjesto sjećanja nastojalo održati aktivnim među mlađom generacijom. Činjenica da je to mjesto i prije podizanja spomenika imalo iznimnu simboličku važnost i služilo kao rekreativni centar za mlade zasigurno je utjecalo na izgradnju i koncepciju samoga spomenika.*

Slika 3. Spomenik u čast 26 smrznutih partizana (snimljeno u srpnju 2023.).

Slika 4. Detalj jednog od postavljenih menhira (snimljeno u srpnju 2023.).

Slika 5. Detalj s učeničkim tekstom i pogled prema menhirima (snimljeno u srpnju 2023.).

Tekstovi na spomen pločama:

1. *Upinju se. Dahću. Iznemogli upadaju u snijeg do pojasa. Dižu se. Hoće naprijed. Stopu u stopu. Ruše se. Mrze tu bjelinu i snijeg, mrtvačku pjesmu vjetra. On ih bode poput noževa. Ali oni ne smiju stati. U njima gori neizreciva želja za životom. Brže! Brže! Moraju izdržati. Izgledalo je da će se otvoriti. Ne! Oni padaju u nepobjedivu silu. Koče se. Očni kapci drhte od napadaja mašte, misli o slobodi, divljeg sna.* Gordana Rupe, učenica VIIa
2. *Snažniji pomažu slabijima. Borac hrabri borca - još malo. Još malo. Samo da izdržimo! Moralo se ići. Tromo dižu noge. Vjetar! Mečava! Borci zaostaju. Padaju. Vuku se dok ne klonu. Matić poljana traži žrtve. Kolona se smanjuje. Nestaje nade. Nestaje boraca.* Dubravko Došen, učenik Va
3. *Pusta planina, nigdje pomoći. Nevolja i bol. Tko je sjeo, ostao je zauvijek. Umorni, zakleti da izginu, ostali su ležati bez nade. A živi nastavljaju posljednjim snagama put koji nema kraja. Beščutni, s jedinom željom da konačno ugledaju spasonosno svjetlo, ognjište, da završi mučna borba.* Jadranka Matković, učenica VIIb

Prijedlog terenske nastave Spomen šetnja – Matić Poljana

U nastavku je okvirni prijedlog terenske nastave usklađen s Kurikulumom za nastavni predmet Povijest za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj (NN 27/2019-557).

Odgojno-obrazovni ishod u 8. razredu osnovne škole:

- POV OŠ D.8.1. Učenik analizira različita državna uređenja i politike sklapanja međudržavnih saveza u 20. i 21. stoljeću.
- POV OŠ D.8.2. Učenik analizira utjecaj ratova i revolucija na preobrazbu državnog uređenja u 20. i 21. stoljeću.

Odgojno-obrazovni ishod u 4. razredu gimnazije:

- POV SŠ D.4.1. Učenik preispituje proces razvoja država i njihovo političko uređenje u svijetu i Europi nakon dvaju svjetskih ratova.
- POV SŠ D.4.2. Učenik prosuđuje nastanak i nestanak dviju jugoslavenskih država kao i stvaranje samostalne i demokratske Hrvatske.

Prije realizacije učenicima se može dati zadatak prikupljanja multimedijских bilješki (foto, video, zvuk) kako bi nakon terenske nastave mogli sastaviti izvještaj ili izraditi multimedijску virtualnu izložbu.

Početak terenske nastave je u centru sela Begovo Razdolje kod Spomenika borcima skijašima. Tu se nalazi prostor za zaustavljanje autobusa i iskrcaj putnika preko kojeg se nalazi bistro (za moguću okrijepu učenika). U prvom koraku učenici mogu proučiti spomenik i s voditeljem terenske nastave raspraviti ili doznati simboliku.

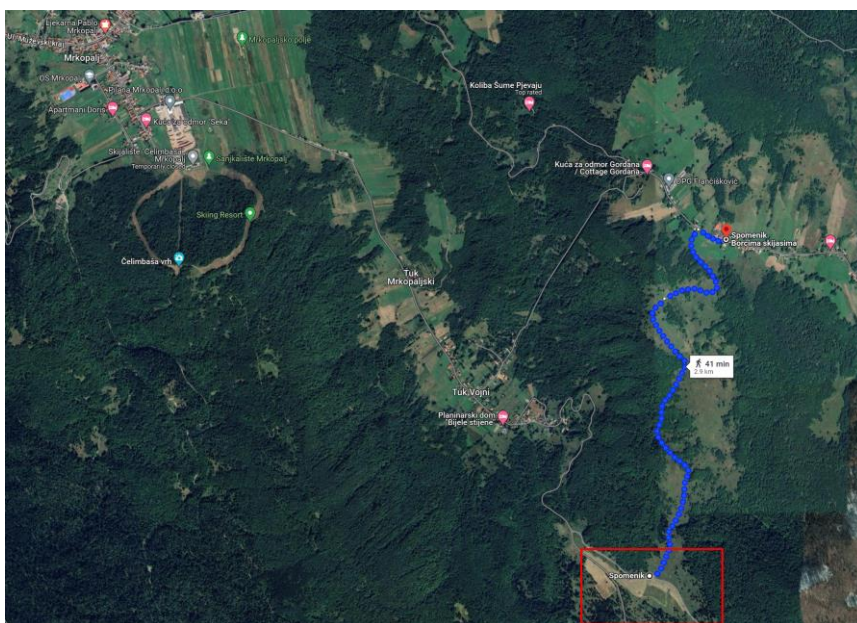

Slika 6. Spomenik borcima skijašima, Begovo Razdolje (snimljeno u srpnju 2023.). Autor spomenika je Tomislav Ostoja (r. 1931., detaljna biografija: <https://hulu-split.hr/artisti/ostoja-tomislav/>).

Horvatinčić (2017.) opisuje spomenik:

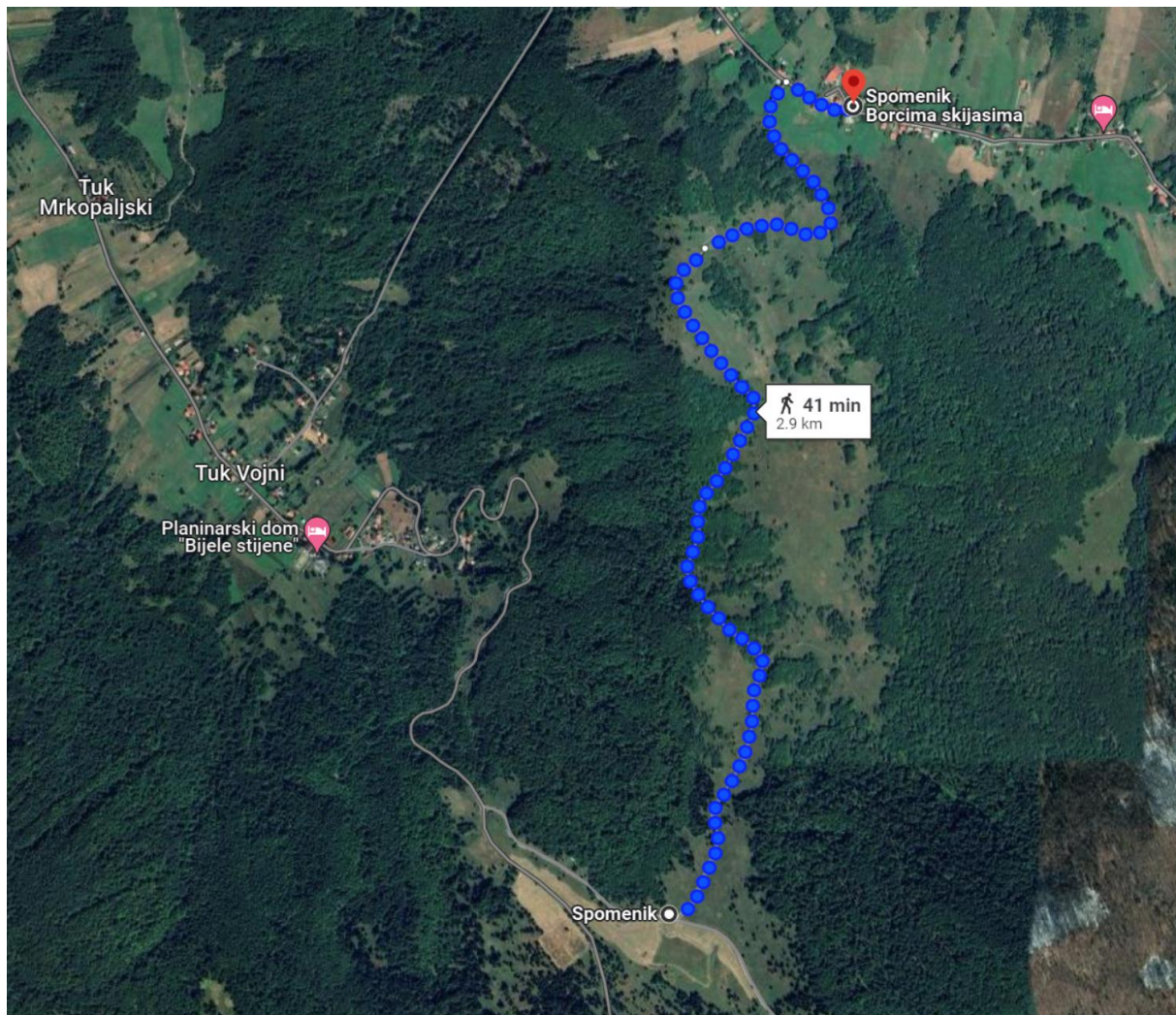
Iako Spomenik palim borcima skijašima u Begovom Razdolju, djelo Tomislava Ostoje iz 1980. godine, ukazuje na odmak od realističkog tretmana forme kakav je dominantno prisutan unutar ove tipološke skupine, smještaj skulpture na postamentu i njezin statičan odnos prema okolini u koju je smješten, zadržava ovaj spomenik u domeni klasične spomeničke tipologije. Riječ je o apstraktnoj skulpturi čija dinamična, trodjelna forma asocira na temu poginulih skijaša, a prelomljeni vrh jednoga od elemenata na simbolički način priziva motiv stradanja i boli. U ovom primjeru horizontalan položaj skulpture zadobiva izraženo simboličko značenje koje, jednako kao i u figuralnim kompozicijama, asocira na temu stradanja.

Potom učenici kreću na laganu šetnju trajanja oko 45 minuta (oko 2900 metara) prema Matić poljani. Šetnja omogućuje uvid u način kretanja partizana tijekom Drugog svjetskog rata. Voditelj terenske nastave može pojasniti uvjete gerilske borbe, probleme sa snabdijevanjem i boravkom u prirodi.

Slika 7. Predložena staza šetnje od Spomenika borcima skijašima u Begovu Razdolju do spomenika na Matić poljani duga je oko 2900 metara.

Slika 8. Predložena staza uglavnom prolazi uz rub šume. Makadamski put ima nekoliko lakših uzbrdica i nizbrdica, ali nije zahtjevan za pješake.

Dolaskom na Matić poljanu voditelj terenske nastave može pojasniti događaje iz veljače 1944. godine i potom učenicima dati slobodnog vremena da prouče spomen područje i menhire. Može se zadati jednostavan zadatak prepoznavanja antropomorfnih ili drugih obilježja koja učenici zamijete. Razgovarati i simbolički i zašto je bilo potrebno na ovakav način obilježiti mjesto stradanja. Mogu se pročitati i analizirati učeničke poruke na spomeniku ili pak popis poginulih (analiza starosti, porijekla, roda i sl.).

Po završetku aktivnosti šetnja se produžuje do Planinarskog doma Bijele stijene u Tuku Vojnom gdje ih može pričekati autobus.

Cijela aktivnost traje 3-4 sata.

Literatura

1. Grbac, V. (2004.) *Bijela smrt*. Adamić, Rijeka.
2. Horvatinčić, S. (2017.) *Spomenici iz razdoblja socijalizma u Hrvatskoj prijedlog tipologije*. (disertacija). Sveučilište u Zadru.
3. Tironi, I. (1987.). Šume u Narodnooslobodilačkom ratu 1941-1945. *Šumarski list*, Godina CXI., 7-9, str. 435-438